



Јелена Љ. Спасић

Универзитет у Крагујевцу, Факултет педагошких наука,
Јагодина, Србија

Оригинални
научни рад

Језичке игре у уџбеницима српског језика за први разред основне школе²

Резиме: Предмет истраживања је засиуљеност језичких игара у уџбеницима српског језика за први разред основне школе. Корпус чине актуелна издања уџбеничких комплета из предмета Српски језик. Анализа је проведена хоризонтално, у оквиру првог разреда. Циљ је да се испита колико су језичке игре засиуљене у актуелним уџбеницима српског језика за први разред основне школе, које врсте језичких игара су најзасиуљеније и да ли су језичке игре усклађене с узрастом ученика, као и да ли су организоване кроз различите облике наставног рада. Додатно је указано на потребу за осавремењавањем уџбеничких комплета српског језика за први разред основне школе кроз електронске додатке са језичким играма у виду интерактивних и мултимедијалних садржаја.

Кључне речи: методика наставе српског језика, иочешно читање и писање, језичка игра.

Увод

Језичке игре доприносе стварању функционалних знања, развијају стваралачко мишљење и уводе принцип забаве и задовољства у

процес вежбања и примене стечених језичких знања. Креативни налози изазивају осећање задовољства код ученика приликом примењивања научног. Кроз језичке игре ученици решавају проблеме користећи креативно мишљење и релевантна знања, што доприноси стварању трајних и функционалних знања. Кључна разлика између језичке игре и језичке вежбе лежи у чињеници да језичка вежба почива на примени језичких правила, док језичка игра подразумева не само примену већ и кршење језичких пра-

1 jelenaspasic2410@gmail.com

2 Рад је настао као резултат истраживања у оквиру билатералног пројекта „Кризе, изазови и савремени образовни систем”, који реализују Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу (Србија) и Филозофски факултет Универзитета Црне Горе (Црна Гора) (2021–2023).

вила, као и раскидање уобичајених семантичких веза (Ријановић, 2014: 289). Језичка игра се може посматрати и као укрштање језичких садржаја и игролике форме које доприноси развоју метајезичке свести (Vukomanović Rastegoras, 2021: 75), која представља сет когнитивних вештина важних за развој способности за читање (Zipke, 2021).

Манипулисање језичким обрасцима у језичкој игри постаје извор задовољства и забаве за дете (Bell, 2017: 3). Језичке игре се јављају на самом почетку развоја комуникативних способности детета кроз комуникацију родитељ-дете у виду успаванки, бројалица, игара прстићима, игара скривања (Crystal, 1996: 329). Постоје различите класификације језичких игара³, а најчешће се класификују на основу језичког нивоа који захватају.

Развој мотивације за учење спада у основне циљеве образовања и васпитања, јер доприноси његовој ефективности (*Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, 2019). Учење кроз игру боље мотивише ученике, а језичке игре су посебно мотивишуће за ученике који имају развијене језичке способности и таленат за језике. *Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године* (2015, *Službeni glasnik RS*, br. 22) предвиђа подршку развоју потенцијала надарених ученика кроз прилагођеност наставе њиховим потребама, а образовање оријентисано ка иновативности спада у приоритетне области у оквиру *Стратегија научној и технолошкој развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања”* (*Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2021. do 2025. godine „Moć znanja”*, 2021).

3 Језичке игре се на основу средстава језичке комуникације деле на *вербалне* и *невербалне*; на основу језичког нивоа који захватају делимо их на *фонолошке*, *лексичке*, *синтаксичке*, *прајмајичке*; на основу доминантне функције језика на *експресивне*, *ајлајивне*, *референцијалне*, *фајичке*, *есјетјске* и *мејјезичке*; на основу односа према језичкој грађи деле се на *нормативне* и *имагинајивне* игре (Vukomanović Rastegoras, 2021: 75).

Методологија истраживања

Анализа је проведена на хоризонталном плану, у оквиру првог разреда, како бисмо испитали заступљеност и разноврсност језичких игара у уџбеничким комплетима за први разред из српског језика. Из постављеног циља произлазе следећи задаци:

- упоредити бројност језичких игара у уџбеничким комплетима различитих издавача;
- идентификовати врсте језичких игара у уџбеничким комплетима различитих издавача;
- утврдити прилагођеност језичких игара узрасту ученика;
- утврдити да ли су језичке игре организоване кроз различите облике рада (индивидуално, у пару, у мањој или већој групи).

У складу са циљем и задацима истраживања поставили смо следеће хипотезе:

1. Језичке игре су заступљене у свим уџбеничким комплетима за први разред за српски језик;
2. Уџбенички комплети различитих издавача разликују се у погледу заступљености различитих врста језичких игара;
3. Језичке игре у уџбеничким комплетима одликује прилагођеност узрасту и организоване су кроз различите облике наставног рада.

Истраживање је проведено применом дескриптивне методе. Избор методе је условљен врстом грађе на којој почива истраживање и постављеним циљевима истраживања. Као истраживачка техника коришћена је анализа садржаја, а као инструмент фреквенцијска табела, помоћу које смо приказали учесталост коришћења језичких игара и заступљеност различитих врста језичких игара у уџбеницима за српски језик за први разред основне школе.

Истраживање је проведено на узорку који чини седам одобрених уџбеничких комплета⁴ за први разред из предмета Српски језик⁵ издавача: Вулкан, БИГЗ школство, Нови Логос, Едука, Клет и Креативни центар. Узорак чини седам буквара, пет наставних листова и седам читанки. Анализом нису обухваћене словарице које су део уџбеничких комплета издавача БИГЗ школство и Вулкан издаваштво, јер анализирамо текстуалну грађу у којој се јављају језичке игре, док словарице као радни материјал могу послужити учитељима за самостално осмишљавање језичких игара.

Резултати истраживања и дискусија

У свим анализираним букварима, читанкама и наставним листовима заступљене су језичке игре, али се анализирани уџбеници разликују у погледу бројности игара. Језичке игре су најзаступљеније у букварима, а анализа показује да се буквари различитих издавача разликују у погледу заступљености језичких игара. Према броју језичких игара издвајају се актуелни буквари издавачких кућа БИГЗ издаваштво (Stakić, 2018), Вулкан издаваштво (Naumović, 2019) и Клет (Gavrić, Kovačević, 2018).

Заступљеност језичких игара у читанкама знатно је мања него у букварима и наставним листовима. Дакле, језичке игре су у првом разреду заступљеније у настави језика него у настави књижевности.

Табела 1. Бројности језичких иџара у анализираним уџбеницима за срџски језик.

Издавач	Уџбеник	Број језичких игара
БИГЗ школство	буквар (Stakić, 2018)	168
	наставни листови (Stakić, Đurović, 2018)	152
	читанка (Jović, 2018)	46
Креативни центар	буквар с наставним листовима (Marinković, 2019)	69
	читанка (Marinković, Marković, 2019)	43
Едука	буквар (Matijević, Vdović i Janačković, 2018)	57
	наставни листови (Matijević, Vdović i Janačković, 2018a)	90
	читанка (Jović, Jović, 2018)	43
Клет	буквар (Gavrić, Kovačević, 2018)	142
	читанка (Žeželj, 2018)	85
Нови Логос	буквар (Milić, Mitić, 2018)	126
	наставни листови (Milić, Mitić, 2018a)	62
	читанка (Stanković Šošo, Kostić 2018)	57
Вулкан издаваштво	буквар (Kondić, Golić i Cvetković, 2018)	86
	наставни листови (Kondić, Golić, Cvetković, 2018a)	102
	читанка (Janićijević, Marković i Bondžić, 2019)	41
Вулкан издаваштво	буквар (Naumović, 2019)	153
	наставни листови (Naumović, 2019)	105
	читанка (Dimitrijević, 2019)	40

Како анализа показује, у нашем корпусу постоје значајне разлике и у погледу разноврсности језичко-мисаоних игара, фонолошких ига-

4 Према *Каталогу уџбеника* (2019), одобрено је петнаест уџбеничких комплета десет издавача (Вулкан, БИГЗ школство, Логос, Едука, Клет, Креативни центар, Герундијум, Фреска, Нови Логос, ЈП Завод за уџбенике и Нова школа).

5 Заступљена су два уџбеничка комплета издавача Вулкан.

ра, синтаксичких игара, лексичких игара, игара риме и драмских игара. У осам уџбеника уочавамо заступљеност свих побројаних врста језичких игара (Stakić, 2018; Stakić, Ђurović, 2018; Marinković, 2019; Marinković, Marković, 2019; Matijeвић, Vdović i Јanačković, 2018a; Žeželj, 2018; Milić, Mitić, 2018; Јanićijević, Marković i Bondžić, 2019). У свих деветнаест уџбеника уочавамо језичко-мисаоне

игре, фонолошке игре и синтаксичке игре, а наведене игре су уједно и најбројније, док се игре риме, драмске игре и лексичке игре ређе јављају. Најслабије су заступљене игре риме, јер готово половина анализираних уџбеника не садржи игре риме (47,4%). Драмске игре се не јављају у трећини уџбеника (36,8%), док се лексичке игре не јављају у отприлике четвртини уџбеника (26,3%).

Табела 2. Разноврсности језичких игара у анализираним уџбеницима за српски језик.

Издавач	Уџбеник	Језичко-мисаоне игре	Фонолошке игре	Синтаксичке игре	Лексичке игре	Игре риме	Драмске игре
БИГЗ школство	буквар (Stakić, 2018)	+	+	+	+	+	+
	наставни листови (Stakić, Ђurović, 2018)	+	+	+	+	+	+
	читанка (Јović, 2018)	+	+	+	-	-	+
Креативни центар	буквар (Marinković, 2019)	+	+	+	+	+	+
	читанка (Marinković, Marković, 2019)	+	+	+	+	+	+
Едука	буквар Matijeвић, Vdović i Јanačković, 2018)	+	+	+	-	+	-
	наставни листови (Matijeвић, Vdović i Јanačković, 2018a)	+	+	+	+	+	+
	читанка (Јović, Јović, 2018)	+	+	+	+	-	+
Клет	буквар (Gavrić, Kovačević, 2018)	+	+	+	+	-	+
	читанка (Žeželj, 2018)	+	+	+	+	+	+
Нови Логос	буквар (Milić, Mitić, 2018)	+	+	+	+	+	+
	наставни листови (Milić, Mitić, 2018a)	+	+	+	-	-	-
	читанка (Stanković Šošo, Kostić, 2018)	+	+	+	-	-	+
Вулкан издаваштво	буквар (Kondić, Golić i Svetković, 2018)	+	+	+	+	-	-
	наставни листови (Kondić, Golić i Svetković, 2018a)	+	+	+	-	-	-
	читанка (Јanićijević, Marković i Bondžić, 2019)	+	+	+	+	+	+
Вулкан издаваштво	Буквар (Naumović, 2019)	+	+	+	+	-	-
	наставни листови (Naumović, 2019a)	+	+	+	+	+	-
	читанка (Dimitrijeвић, 2019)	+	+	+	+	-	-

Језичко-мисаоне игре у својој подлози имају неку лексичку појаву или стилску фигуру, од деце се тражи да преобразе језичку форму, чиме се освешћују језичко-стилски процеси (Spasić, 2020: 158). Најзаступљеније језичко-мисаоне игре у нашем корпусу су ребуси и загонетке, нешто су ређе допуњалке, асоцијације и укрштенице, а ретко се јавља судоку.

Већина анализираних уџбеника садржи фонолошке игре за дискриминацију почетног гласа, док игре за дискриминацију крајњег и средишњег гласа нису подједнако заступљене у свим уџбеницима, као ни игре слоговима. Игре у којима се тражи брисање или замена фонема тако да се добије нова реч веома су ретке (сличне игре постоје у ребусима где се брисањем или заменом фонеме добија део нове речи). Мали број деце другог разреда спада у категорију флуентних читача, док још увек нефлуентно и неизражајно чита 8,3% другака, а више од половине ученика другог разреда прави грешке у читању (Panić, Đorđević, 2015: 777). Стога је врло важно да се у настави српског језика у првом разреду, када се интензивира развој фонемске свести, користе језичке игре у којима се креће од најједноставнијих захтева, као што је издвајање почетне фонеме, а потом се уводе све тежи захтеви, све до додавања фонеме на почетак речи, као најзахтевнијег задатка (Dragić, Vučković, 2020: 39). Фонолошке игре у којима се пред децу постављају сложенији задаци као што су идентификовање завршне фонеме, сегментација речи на фонеме, замена почетне фонеме и брисање почетне фонеме да се добије нова реч (Golubović i sar., 2019: 173) посебно су корисне у раду са даровитим ученицима и стога оне треба да буду заступљене у уџбеницима, уз назнаку да су намењене онима који знају више. У погледу разноврсности фонолошких игара издваја се *Буквар С. Наумовић*, у издању Вулкан издаваштва, у ком се кроз велики број игара развија способност гласовне сегментације, свест о броју фонема у изговореном називу појма представљеног сли-

ком, а потом и о броју графема у написаној речи, поспешује се развој способности дискриминације почетне фонеме, да би се потом прешло на сложеније задатке као што су идентификовање средишње и завршне фонеме, гласовну синтезу речи, замену фонеме, замену распореда фонема, брисање фонема (Naumović, 2019).

Пример игре за развој свести о слоговима налазимо у *Чиишаници* Креативног центра (Marinković, Marković, 2019: 19). У анализи нисмо одвајали игре за развој фонемске свести од игара за развој графемске свести, јер се развијена фонемска свест код деце чији је матерњи језик српски директно пресликава у графемску свест (Kodžopeljić, 1996: 45).

Мања заступљеност фонолошких игара и претежно јављање задатака у којима се тражи од ученика да запишу реч која је представљена сликом или да препишу реченицу може бити недовољно подстицајна за ученике који боље напредују у почетном описмењавању и већ знају да пишу, на шта је указивано и у истраживању о учењу латинице као другог писма у настави српског језика (Cvetanović, Negru i Kelemen Milojević, 2017: 9).

Синтаксички садржаји заузимају важно место у настави српског језика у првом циклусу основног образовања, када ученици развијају представе о главним синтаксичким појмовима (Zeljić, 2015: 37). У првом разреду ученици развијају свест о реченици и њеној структури, кроз препознавање главних синтаксичких појмова, па су отуда синтаксичке игре присутне у свим уџбеницима нашег корпуса.

Приче у сликама су најзаступљенији вид синтаксичке игре у анализираним уџбеницима. Развијена синтаксичка свесност, поготову способност уочавања граматички неправилних реченица и способност њихове корекције, спада у значајне предикторе успеха у почетном читању (Čolić, Vuković, 2018: 84). Синтаксичке игре у којима се пред децу поставља задатак да открију

граматички некоректне реченице (нпр. неправилан ред речи у: Dimitrijević, 2019: 26) треба у већој мери уврстити у уџбенике српског језика за први разред.

Сликојриче и *сликојесме*, које су заступљене у нашем корпусу, кроз иконичко приказивање речи подупиру прелазак са читања појединачних речи на читање реченица и текста, а корисне су и као мнемотехничко средство (Мићић, 2019: 191).

Лексичке игре морају поштовати принцип забаве и задовољства, садржати онеобичење, док би захтеви као што су *Найиши реч сујројној значења* спадали у лексичке вежбе. У лексичке игре спада грађење потенцијално могућих речи, па се такве игре могу сматрати и морфолошким играма. У анализираним уџбеницима чешће налазимо лексичке вежбе у којима треба написати речи супротног значења, речи које значе умањено или повезати речи супротног значења.

Игре *Пронађи уљеза* траже од деце да открију на основу ког се семантичког обележја које је заједничко свим осталим речима једна реч издваја из скупа речи. Такве игре се могу давати ученицима када овладају читањем штампаних слова и могу садржати налог *Прецијај реч која не љријада скују*, као у примеру игре у *Буквару* након обрађених дванаест слова (Naumović, 2019: 39). У анализираним уџбеницима честа је употреба сликовног писма, са којим су се ученици већ сретали, јер се често користи у раду на развоју говора деце предшколског узраста. За развој лексичке свести корисне су и игре у којима се од ученика тражи да разврстају речи по заједничким особинама (Matijević, Vdović i Janačković, 2018: 49).

Игра тумачења речи *їромоїласно*, добијене комбинованом творбом (Јанићијевић, Marković i Bondžić, 2019: 87), једини је пример игре кроз коју се освешћује постојање коренских морфема. Богаћењу дечијег речника доприноси игра у којој ученици откривају колокације *љуїи мраз*

и *љуїа зима*, проширујући значење придева *љуїи* (Stakić, 2018: 99).

У анализираним уџбеницима изостају језичке игре са фразеологизмима, мада су присутне језичке вежбе у виду допуњавања фразеологизама. У истраживању о обради фразеологизама у уџбеницима српског језика за млађе разреде основне школе већ је указивано на слабију заступљеност радних налога у којима се од ученика тражи да уоче експресивну вредност фразеологизма у тексту, иако се фразеологизми јављају у великом броју обрађиваних књижевних текстова (Nikolić, 2012: 61).

Игре риме су најмање заступљене у анализираним уџбеницима за први разред. Развој способности римовања почиње у предшколском периоду и наставља се током млађег школског узраста, интензиван је код седмогодишњака, а наставља се и код осмогодишњака (Gligorović i sar., 2018: 25). Игре грађења риме осмишљене су као допуњавање последњег стиха строфе или као допуњавање стиха у римованим допуњалкама. Игра препознавања риме знатно се ређе јавља у анализираним букварима, читанкама и наставним листовима за први разред основне школе. Игре риме се могу комбиновати с играма за развој морфолошке свести, с лексичким играма и ређалицама, можемо их осмислити и као покретно-говорне игре, погодне су за уклапање у било коју тему, а посебно су подстицајне игре риме са именима (Spasić, 2021: 51).

Игре претварања доприносе успешности у почетном описмењавању, јер дете у развијеној форми игре претварања креира замишљене ситуације, вербално експлицира правила игре и унапређује своје језичке вештине при подели улога, користи предмете у симболичном значењу (Germeroth et al., 2019: 211). Као ни игре риме, ни драмске игре нису заступљене у свим уџбеницима нашег корпуса. Чешће се јављају само у читанци *Маша и Раша. Различак* (Žeželj, 2018), најчешће као драмске импровизације намењене

раду у пару са другом или другарицом из клупе, а понекад и као луткарска драматизација обрађене приче (Žeželj, 2018: 39), као извођење драмског текста *Зна он унапрег* Г. Тартаље (Žeželj, 2018: 79) или у виду приче у сликама коју ученици треба да одглуме (Matijević, Vdović i Јанаčković, 2018a: 32–33). Игра пантомиме, као невербална игра која садржи драмске елементе, јавља се након обраде приче *Јоца вози њролејбус* Д. Лукића (Žeželj, 2018: 63), опонашање покрета у пару (Јовић, Јовић, 2018: 104) или споразумевање без говора (Јовић, Јовић, 2018: 106), а доприноси развоју невербалног изражавања. Погодна је за укључивање ученика који имају говорних потешкоћа или се стиде да говоре, а ученицима првог разреда је већ позната, јер се често користи у вртићу. Драмска игра у којој се ђаци играју пијаци и вежбају употребу учтивих израза прати обраду приче *Четири девојчице* Драгана Лукића (Stakić, 2018: 130). Занимљив пример драмске игре је игра у којој се од деце тражи да уђу у улогу лика из познате бајке и објасне зашто се тај лик не може избрисати из бајке (Јовић, Јовић, 2018: 105).

Како показује проведена анализа, прва истраживачка хипотеза је делимично потврђена. Језичке игре су заступљене у свим уџбеничким комплетима за први разред за српски језик, при чему су најзаступљеније у букварима, а постоји потреба да се њихова заступљеност повећа у читанкама и радним листовима. Указали смо на неуједначеност у погледу заступљености и разноврсности језичких игара у уџбеницима различитих издавача, чиме је потврђена друга хипотеза.

Заступљеност облика наставног рада у језичким играма и њихова усклађеност са узрастом и предзнањима ученика

У *стандарде квалитета* које треба да испуни савремени уџбеник спадају и захтеви који се односе на садржину, као што је усклађеност садржаја са планом и програмом датог предме-

та, али и усклађеност са узрастом, као и уважавање предзнања ученика (*Pravilnik o standardima kvaliteta udžbenika i uputstvo o njihovoj upotrebi*, 2016). Стога уџбеници за први разред основне школе треба да прате развојни ниво ученика у области развоја говора и законитости развоја говора.

У раду на развоју говора деце предшколског узраста заступљене су претчиталачке игре кроз које освешћујемо код деце различите језичке јединице, сегментујемо реченице на речи, увежбавамо гласовну и слоговну анализу и синтезу, упознајемо облик слова (Мићић, 2019: 173). У оквиру интервенционог програма у припреми деце за усвајање читања у предшколским установама деца трагају за најдужим и најкраћим речима, причају приче на основу задатих речи, мењају ток бајке кроз стваралачко причање, дискриминишу почетну, средишњу и завршну фонему, овладавају фонемском супституцијом, кроз игру откривају једносложне и вишесложне речи, откривају и граде риме (Nikolić, Milenković, 2019: 129–134).

Кроз језичке игре у предшколском периоду и првом разреду основне школе развијамо различите аспекте метајезичке свести који су предуслов за успешно почетно описмењавање. Седмогодишњак уме да растави реч на слоге (Kodžopeljić, 2003: 28). Игре за слоговну сегментацију речи заступљене су у раду на развоју говора у предшколском периоду, а треба их користити и у првом разреду, уз усложњавање захтева. Способност елиминације и супституције почетне фонеме почиње да се развија током предшколског периода и наставља да се развија након поласка у школу (Golubović i sar., 2019a: 86). За успешно овладавање читањем и писањем нужно је успостављање везе фонема–графема (Lalović, 2012: 64), те се на игре за развој фонемске свести надовезују игре за развој графемске свести.

Језичке игре у анализираним уџбеницима за први разред се надовезују на језичке игре

које су деци познате из предшколског периода, па стога можемо закључити да су усклађене с предзнањима ученика. Када је реч о језичким играма деце, седмогодишњаци преферирају вербалне игре, поседују развијену способност решавања загонетки и способни су да науче и причају готове загонетке (Crystal, 1996: 333). Наши налази указују да су загонетке, ребуси, укрштенице заступљени у довољној мери у свим анализираним уџбеницима, што одговара склоностима седмогодишњака које показују у спонтаним говорним играма.

Један од програмских захтева је и постојање различитих облика рада, па ћемо указати на постојање различитих начина организације језичких игара (индивидуално, у пару, у тиму, у мањој или већој групи). Најзаступљеније су језичке игре које су осмишљене кроз индивидуалне задатке. Језичке игре осмишљене као рад у пару нешто су ређе и нису подједнако заступљене у свим уџбеницима.

Игра *коларићу, ђанићу* намењена је игрању у пару (Naumović, 2019a: 65), док се игра *на слово, на слово* може играти у пару или тиму (Gavrić Kovačević 2018: 74; Naumović, 2019a: 66). *Игра словима* у буквару *Маша и Раша* (Gavrić, Kovačević, 2018) садржи већи број задатака за рад у пару, који су означени сличицом која приказује пар балона. Синтаксичке игре за рад у пару у *Чиџанци 1* С. Маринковића могу бити у виду осмишљавања питања упућеног животињи на шаљивој слици, након чега пар из клупе треба да смисли одговор (Marinković, Marković, 2019: 8) или одглумљеног разговора између девојчица на санкању на основу стрипа од четири слике (Marinković, Marković, 2019: 11).

Као рад у пару најчешће су осмишљене драмске игре као што су извођење луткарске представе са самостално направљеним фигурицама према причи у сликама (Gavrić, Kovačević, 2018: 20), драматизација приче са самостално направљеним маскама (Milić, Mitić,

2018: 91), драмске импровизације у пару (Gavrić, Kovačević, 2018: 23; Žeželj, 2018: 23, Žeželj, 2018: 29; Žeželj, 2018: 39; Janićijević, Marković i Bondžić, 2019: 75; Janićijević, Marković i Bondžić, 2019: 83), драматизација басне *Гавран и лисица* (Janićijević, Marković, Bondžić, 2019: 67).

Групне игре су ређе заступљене у анализираним уџбеницима. Као изузетак се издваја *Чиџанка за њрви разред основне школе* у издању Едуке, која на крају има посебан део, назван *Играоница*, са шеснаест забавних игара намењених игрању у одељењу, од којих је неколико игара намењено игрању у пару, док је већи део намењен игрању у већој групи (Jović, Jović, 2018: 104-106). Игрању у мањим групама намењена је драмска игра у којој свака група ученика осмишљава по један део драме о Јежурки Јежићу (Jović, Jović, 2018: 81). Као групни облик рада понекад су осмишљене фонолошке игре, као што је опонашање ливадског звонцета са изменом интензитета (Dimitrijević, 2019: 25), игра дискриминације почетног гласа (Janićijević, Marković i Bondžić, 2019: 63, Janićijević, Marković i Bondžić, 2019: 67, Janićijević, Marković i Bondžić, 2019: 75) или лексичка игра попут игре *весели кишобрани* (Milić, Mitić, 2018: 36).

Анализа је показала да се језичке игре у уџбеницима српског језика за први разред основне школе надовезују на језичке игре које се користе у предшколском периоду, а усклађене су и са склоностима које седмогодишњаци показују у спонтаним језичким играма, чиме је потврђена прва подтеза треће истраживачке хипотезе. Друга подтеза је само делимично потврђена, јер се језичке игре у анализираним уџбеницима најчешће организују индивидуално, нешто ређе у пару, а најређе у групи.

Педагошке импликације

Језичке игре подстичу интересовање за предмет, омогућавају повезивање садржаја из

наставе српског језика са играма које су деци познате из предшколског периода. У анализираним уџбеничким комплетима за српски језик не постоје е-уџбеници са интерактивним језичким играма, какви постоје у оквиру уџбеничких комплета за учење енглеског језика, у виду компакт диска уз радну свеску.⁶ Иновативна дидактичко-методичка решења допринела би примењивању наученог из предмета Српски језик кроз деци близак медиј.

Проведена анализа показује да је потребно у већој мери уврстити игре риме, драмске и лексичке игре у уџбенике српског језика за први разред, а нарочито у читанке и радне листове. Нарочито је упутно повећати фреквентност игара риме, јер је развој способности римовања интензиван код ученика првог разреда, па га треба подржати кроз комбиновање игара препознавања и стварања риме са другим врстама језичких игара. Лексичке вежбе и игре „за циљ имају не само богаћење ученичког рјечника, већ и спречавање процеса лексичког сиромашења језика” (Dragić, 2018: 145), а треба их конципирати у складу с препорукама изнетим у стручној литератури, кроз обраду текста, обраду језичке грађе или као говорну вежбу (Ćurkin, 2003: 140). У раду на богаћењу ученичког фонда речи посебну пажњу треба посветити контексту и полисемији (Свијетић, 2006: 43), па је упутно у уџбенике за први разред уврстити игре тумачења речи у контексту и игре проширивања значења речи (Spasić, 2022: 59).

Када је реч о заступљености различитих облика рада, упутно је уношење већег броја језичких игара за рад у пару, за рад у мањим групама или у већој групи у уџбенике српског језика у првом разреду.

6 Уџбенички комплети издавача Клет, Нови Логос и Вулкан постоје и у дигиталној форми, али није реч о е-уџбеницима, већ о дигиталним уџбеницима. Дигитална издања уџбеника за српски језик имају истоветан изглед као штампана издања, а као додатак садрже различите мултимедијалне садржаје (аудио и видео записи, фотографије, тестови, апликације за писање слова, 3Д апликације).

Закључак

Језичке игре значајно доприносе мотивисаности ученика и омогућавају ученицима да кроз забавне активности развију предвештине почетног читања и писања. Осим у неколико буквара, језичке игре нису у већој мери заступљене у уџбеницима српског језика за први разред основне школе, а уџбеници различитих издавача разликују се и према њиховој разноврсности. Проведена анализа показује да су језичке игре у уџбеницима усклађене с узрастом ученика, али да су превасходно организоване кроз индивидуални облик рада, ређе као рад у пару.

Игре риме су од свих врста језичких игара најмање заступљене у свим уџбеницима нашег корпуса, па их треба укључити у већој мери у букваре, читанке и наставне листове за српски језик за први разред основне школе. Упутно је чешће користити игре за препознавање и грађење риме у првом разреду, јер се способност римовања код деце интензивно развија у том периоду, а спада у значајан предиктор фонолошких предвештина неопходних за успешно овладавање читањем.

Приметна је неједнака заступљеност драмских игара у анализираним уџбеницима. Треба имати у виду чињеницу да су драмске игре омиљене међу децом, па би већа заступљеност драмских игара допринела популарности предмета и већој заинтересованости чак и оне деце која имају слабији успех у почетном читању и писању.

Језичке игре мотивишу својим шaljивим карактером, као и коришћењем сликовног материјала и радно-игровних средстава, омогућавају коришћење различитих облика рада и тиме доприносе већој ангажованости свих ученика у настави српског језика. Посебно је значајна улога језичких игара у неговању и поспешивању језичких способности надарених ученика, па са-

времени уџбеници треба да садрже језичке игре са сложенијим задацима за развој метајезичке свести у диференцираним задацима за ученике са бољим постигнућима. Мултимедијални додаци са језичким играма креираним помоћу диги-

талних алата, који изостају у уџбеничким комплетима за српски језик у првом разреду основне школе, допринели би популарности предмета и већој заинтересованости ученика.

Извори

- Gavrić, Z., Kovačević, M. (2018). *Maša i Raša. Igra slovima: bukvar za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Klett.
- Janićijević, V., Marković, B. i Bondžić, J. (2019). *Čitanka 1: udžbenik za srpski jezik i književnost za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Jović, V. (2018). *Čuvari mašte: čitanka za prvi razred osnovne škole*. Beograd: BIGZ školstvo.
- Jović, M., Jović, I. (2018). *Čitanka za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Eduka.
- Kondić, S., Golić, L. i Cvetković, N. (2018). *Bukvar I: nastavni listovi uz bukvar za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan.
- Kondić, S., Golić, L. i Cvetković, N. (2018). *Bukvar I: za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Kondić, S., Golić, L. i Cvetković, N. (2018a). *Nastavni listovi uz bukvar za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Marinković, S. (2019). *Bukvar s nastavnim listovima za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Kreativni centar.
- Marinković, S., Marković, S. (2019). *Čitanka 1: udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Kreativni centar.
- Matijević, B., Vdović, Lj. i Janačković, R. (2018). *Novi bukvar: udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Eduka.
- Matijević, B., Vdović, Lj. i Janačković, R. (2018a). *Nastavni listovi uz Novi bukvar: za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Eduka.
- Milić, D., Mitić, T. (2018). *Bukvar za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Novi Logos.
- Milić, D., Mitić, T. (2018a). *Nastavni listovi uz Bukvar*. Beograd: Novi Logos.
- Naumović, S. (2019). *Bukvar I: udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Naumović, S. (2019a). *Nastavni listovi uz Bukvar: srpski jezik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Stanković Šošo, N., Kostić, M. (2018). *Reč po reč: čitanka za srpski jezik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Novi Logos.
- Stakić, M. (2018). *Bukvar: srpski jezik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: BIGZ školstvo.
- Stakić, M., Đurović, D. (2018). *Nastavni listovi uz Bukvar: srpski jezik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: BIGZ školstvo.
- Žeželj, R. (2018). *Maša i Raša. Različak: čitanka za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Klett.

Литература

- Bell, N. (2017). *Multiple Perspectives on Language Play*. Boston, Berlin: De Gruyter Mouton.
- Crystal, D. (1996). Language play and linguistic intervention. *Child Language Teaching and Therapy*, 12 (3), 328–344.
- Cvetanović, Z., Negru, M. i Kelemen Milojević, LJ. (2017). Metodički problemi u programskom okviru za učenje latinice kao drugog pisma u nastavi srpskog jezika. *Inovacije u nastavi*, 30 (3), 1–11. <https://doi.org/10.5937/inovacije1703001C>
- Cvijetić, R. (2006). Sistem leksičkih i semantičkih vežbi u nastavi srpskog jezika. *Inovacije u nastavi*, 21 (1), 36–44.
- Čolić, G., Vuković, M. (2018). Doprinos fonološke i sintaksičke svesnosti u početnom čitanju. *Psihološka istraživanja*, 21 (1), 75–90. <https://doi.org/10.5937/PsIstra1801075C>
- Ćurkin, V. (2003). Uloga leksičkih vežbi u bogaćenju rečnika učenika u nižim razredima osnovne škole. *Norma*, 9 (2), 125–141.
- Dalton, G., Devitt, A. (2016). Action research Irish in a 3D world: engaging primary school children. *About Language Learning & Technology*, 20 (1), 21–33.
- Dragić, Ž. (2018). Udžbenici srpskog jezika i leksičko-semantičko bogaćenje učenika mlađeg školskog uzrasta. *Naša škola*, 24 (2), 139–154.
- Dragić, Ž., Vučković, D. (2020). Relation between phonological awareness and systematic literacy instruction: is conditionality one-way in consistent orthographies?. *Inovacije u nastavi*, 33 (3), 28–42. <https://doi.org/10.5937/inovacije2003028D>
- Germeroth, C., Bodrova, E., Day-Hess, C., Barker, J., Sarama, J., Clements, D. H. & Layzer, C. (2019). Play It High, Play It Low: Examining the Reliability and Validity of a New Observation Tool to Measure Children’s Make-Believe Play. *American Journal of Play*, 11 (2), 183–221. Retrieved May 18, 2021, from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1211531.pdf>
- Gligorović, M., Buha, N., Dobrota-Davidović, N. (2018). Razumevanje govora od šest do devet godina. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 17 (1), 9–31. <https://doi.org/10.5937/specedreh17-15257>
- Golubović, S., Ječmenica, N., Subotić, S. i Kobac, D. (2019). Razvoj fonološke svesnosti kod dece uzrasta od šest do osam godina. *Primenjena psihologija*, 12 (2), 157–182.
- Golubović, S., Radivojević, N. i Ječmenica, N. (2019a). Fonološke sposobnosti dece predškolskog uzrasta. *Inovacije u nastavi*, 32 (3), 74–89. <https://doi.org/10.19090/pp.2019.2.157-182>
- *Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine* (2015). Službeni glasnik RS, br. 22.
- Laidlaw, L., O’Mara, J. (2015). Rethinking Difference in the iWorld: Possibilities, Challenges and ‘Unexpected Consequences’ of Digital Tools in Literacy Education. *Language and Literacy*, 17 (2), 59–74. Retrieved May 22, 2021. from <https://doi.org/10.20360/G2HC7K>.
- Lalović, D. (2012). *Čitanje: od slova do teksta*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Lin, C. H., Warschauer, M., & Blake, R. (2016). Language learning through social networks: Perceptions and reality. *Language Learning & Technology*, 20 (1), 124–147.
- Kodžopeljić, J. (1996). Metalingvistički preduslovi uspešnog čitanja. *Psihologija*, 1, 35–48.

- Kodžopeljić, J. (2003). *Metajezikički činioci usvajanja pismenosti, sintaksička svest kod dece predškolskog uzrasta kao preduslov uspeha u usvajanju čitanja i pisanja*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mićić, V. (2019). Podsticanje razvoja rane pismenosti. *Metodička teorija i praksa*, 13 (1), 171–194.
- Nikolić, M. (2012). Sadržaji o frazeologizmima u udžbenicima srpskog jezika za mlađe razrede osnovne škole. *Uzdanica*, 9 (2), 49–64.
- Nikolić, M., Milenković, S. (2019). Predlog programa za podsticanje razvoja predveština čitanja u predškolskoj ustanovi. *Inovacije u nastavi*, 32 (1), 125–138. <https://doi.org/10.5937/inovacije1901125N>
- Ocokoljić, M. (2016). Teškoće u početnom opismenjavanju – teškoće početnog čitanja i pisanja dece mlađih razreda i školsko postignuće u 5. razredu. *Pedagogija: časopis foruma pedagoga*, 4, 461–474.
- Panić, M., Đorđević, V. (2015). Uticaj fonološke razvijenosti na sposobnost čitanja. *Nastava i vaspitanje*, 65 (4), 769–779.
- Pijanović, P. (ur.) (2014). *Leksikon obrazovnih termina*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- *Pravilnik o standardima kvaliteta udžbenika i uputstvo o njihovoj upotrebi* (2016). Službeni glasnik RS, br. 42.
- Spasić, J. (2020). Jezičko-misaone igre u Zmajevom Nevenu. U: Čutura, I., Dimitrijević, M. (ur.). *Književnost za decu u nauci i nastavi* (157–172). Naučni skup *Književnost za decu u nauci i nastavi*, 21–22. april 2017. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu.
- Spasić, J. (2021). *Jezičke igre u govornom razvoju: priručnik za razvoj govora dece predškolskog uzrasta*. Beograd: Kreativni centar.
- Spasić, J. (2022). *Jezičke igre u govornom razvoju*. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka.
- *Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2021. do 2025. godine „Moć znanja“* (2021). Službeni glasnik RS, br. 10.
- Vukomanović Rastegorac, V. (2021). Metajezikička igra kao metodički pristup razvoju metajezikičke funkcije govora kod dece. *Inovacije u nastavi*, 34 (2), 72–85. <https://doi.org/10.5937/inovacije2102072V>
- *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (2019). Službeni glasnik RS, br. 55/13, 101/17, 10/19 i 27/18.
- Zeljić, G. (2015). O skupovima reči u osnovnoškolskoj nastavi sintakse. *Inovacije u nastavi*, 28 (4), 37–43. <https://doi.org/10.5937/inovacije1504037Z>

Summary

The subject of the research is the representation of language games in Serbian language textbooks for the first grade of primary school. The corpus consists of current editions of textbook sets for the school subject Serbian Language. The analysis was carried out horizontally, in the first grade of primary school. The goal is to examine how much language games are represented in the current Serbian language textbooks for the first grade of primary school, what types of language games are represented the most, whether language games are adequate for the age of the students, and whether they are organized through different forms of teaching. In addition, the author of the paper points out the need for modernization of Serbian Language textbook sets for the first-graders by means of electronic supplements with language games in the form of interactive and multimedia content.

Keywords: Serbian Language teaching methodology, initial reading and writing, language games